

cją bardzo wartościową przede wszystkim ze względu na podjętą tematykę, która coraz częściej staje w centrum zainteresowania zarówno historyków teologii i duchowości, jak i zwykłych chrześcijan. Oprócz przedstawienia spojrzenia na kwestię opętań i działania złych duchów w okresie IV i V w. Autor przytacza, jakże dziś aktualne, pomoce oraz konkretne rozwiązania dla ludzi, którzy borykają się z takimi samymi bądź podobnymi problemami. Książka „*Mysterium iniquitatis*” jest nie tylko książką naukową, ale śmiało może stać się podręcznikiem dla osób, a w szczególności kapłanów, zwłaszcza egzorcystów, którzy podejmują się pracy z osobami dotkniętymi nasilonym oddziaływaniem złego ducha. Również dla wiernych może stać się ona pomocą do codziennej przemiany swojego życia, zawiera bowiem konkretne wskazówki możliwe do wykorzystania w walce duchowej toczonej przez ludzi każdej epoki. Cenną rzeczą, jak sam zauważa ks. Pochwat, byłoby w przyszłości zestawienie myśli kilku autorów wczesnochrześcijańskich, działających w różnym czasie i w różnych miejscach, co pozwoliłoby zapoznać się z tą problematyką w szerszym porównawczym ujęciu oraz prześledzić rozwój wczesnochrześcijańskiej demonologii i wyeksponować wzajemne wpływy, zależności, a także różnice. Jeden z pierwszych kroków ku takiej syntezie został uczyniony.

ks. Marcin Sobiech – Lublin, KUL

Tomáš ŠPIDLÍK, *Perelki Ojców Kościoła*, tłum. Andrzej Babuchowski, Warszawa 2010, Wydawnictwo Księży Marianów, ss. 144.

Autor książki, kard. Tomáš Špidlík SJ, urodził się 17 grudnia 1919 r. w Boskovicach, a zmarł 16 kwietnia 2010 w Rzymie. Studiował na wydziale filozofii na uniwersytecie w Brnie, a w roku 1940 wstąpił do zakonu jezuitów w Benešovie koło Pragi. W latach 1942-1945 odbył studia filozoficzne w Velehradzie. Po zakończeniu wojny został wysłany do Maastricht (Holandia) na studia teologiczne. Tam też 22 sierpnia 1949 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W 1951 r. został wezwany do Rzymu, aby pracować w Radiu Watykańskim. Przez 38 lat był kierownikiem duchowym Papieskiego Kolegium św. Jana Nepomucena. W 1955 obronił dysertację doktorską w Papieskim Instytucie Wschodnim w Rzymie. Był wykładowcą patrystyki i teologii duchowości wschodniego chrześcijaństwa w wielu uniwersytetach Rzymu i świata, między innymi na Papieskim Instytucie Studiów Wschodnich i Papieskim Uniwersytecie „Gregorianum”. Na emeryturę przeszedł w 1990 r., jednak nie przestał wykładać. Był też konsultorem Kongregacji dla Kościołów Wschodnich. Znany jest jako autor wielu publikacji (ok. 40 książek i 600 artykułów), tłumaczonych na wiele języków.

Wśród nich znajduje się również książka zawierająca wybór najcenniejszych myśli Ojców Kościoła, opatrzonej komentarzem, zatytułowana wymownie *Perelki Ojców Kościoła*. Sam autor w przedmowie do swojej książki zaznacza, że wpisuje się ona w tradycję wypisów klasztornych, trwającą od czasów średnio-

wiecznych, polegającą na wybieraniu przez zakonników jednej charakterystycznej myśli, która służyła im później do medytacji. Podaje też jako przykład zbiór zapisków Nikona z Czarnej Góry z XI wieku. Zaznacza przy tym, że współcześnie drukuje się wiele dzieł Ojców w tłumaczeniach na różne języki, a jego wybór jest zupełnie spontaniczny i nie pretenduje w żaden sposób do wyczerpania tematu.

Na gruncie polskim pojawiały się już wcześniej publikacje o podobnym charakterze, jak np. wydana przed kilkunastu laty w Wydawnictwie „SPES” (Kraków 1995) antologia patrystyczna pt. *Mądrość Ojców Kościoła*, opracowana przez Jana Hojnowskiego SCJ, zawierająca ok. 350 tematycznie uporządkowanych krótkich wypowiedzi Ojców Kościoła, zasadniczo dotyczących prawd wiary i zasad moralnych. Popularyzacji głównych poglądów teologów epoki patrystycznej służy też z pewnością zbiór katechez Benedykta XVI na temat Ojców Kościoła (*Ojcowie Kościoła. Od Klemensa Rzymskiego do św. Augustyna*, Poznań 2008, Wydawnictwo „W drodze”), zawierający wiele kluczowych ich stwierdzeń, przełożony na j. polski z oryginału włoskiego (*I Padri della Chiesa. Da Clemente Romano a Sant'Agostino*, Città del Vaticano 2008, Libreria Editrice Vaticana 2008).

W swojej książce T. Špidlík w czterdziestu krótkich tekstach przedstawia patrystyczne rozumienie najważniejszych kwestii życia chrześcijańskiego. Punktem wyjścia w każdym rozdziale jest wybrana myśl jednego z Ojców Kościoła, na której Autor buduje swoje rozważanie. Praca podzielona jest na cztery główne części. Pierwsza część nosi tytuł – *Boga wiecznego poznajemy poprzez człowieka stworzonego*. Autor omawia w niej zagadnienia trynitologiczne, dotyczące Ducha Świętego, Syna Bożego i Boga Ojca, ale także antropologiczne, związane z obrazem i podobieństwem człowieka do swojego Stwórcy. Przedstawia też sposób, w jaki Ojcowie Kościoła rozumieли życie zgodne z naturą, charyzmaty, zbawienie duszy, a także życie wieczne.

W drugiej części autor przedstawia krótkie sentencje Ojców mówiące o tym, że *Człowieka zrodzonego poznajemy poprzez Boga wcielonego*. W tej części zapoznajemy się z myślami takich Ojców Kościoła, jak św. Grzegorz z Nazjanzu, Doroteusz z Gazy, Grzegorz z Nyssy czy Jan Chryzostom. Na podstawie krótkich fragmentów ich dzieł T. Špidlík analizuje pojęcie sumienia, wolności oraz serca. Omawia też zagadnienia dotyczące życia cielesnego, płci, choroby i zdrowia. Kończy tę część podrozdziałem zatytułowanym *Ekologia ducha*, napisanym na podstawie *Homilii na Psalm 48* św. Jana Chryzostoma, podkreślając w nim, że Ojcowie widzieli świat natury jako „szkołę dla duszy”, który prowadzi człowieka do poznania Stwórcy.

Trzecia część nosi podtytuł – *Przez miłość i cnoty zamieszkuje w nas Bóg*. Za świętym Ammonasem autor najpierw opisuje najważniejszą cnotę teologiczną, jaką jest miłość. Następnie czerpiąc inspirację od św. Jana Kasjana z *Konferencji XVI* pisze o przyjaźni. Podejmuje też tematykę rodziny, władzy w ujęciu chrześcijańskim, a także męczeństwa, pokuty, pokory oraz dobrego rachunku sumienia. Korzysta przy tym z pism św. Augustyna, Diadocha z Fotyki, bł. Jana Moschosa,

Abby Mojżesza i św. Efrema. Kończy nawiązując do *Asketikonu* opata Izajasza i przedstawiając problem roztargnienia na modlitwie.

Ostatnia czwarta część recenzowanego zbioru myśli Ojców Kościoła opatrzona jest tytułem *Przez modlitwę wchodzimy do mieszkania Boga*. Została w niej przeanalizowana definicja modlitwy zaczerpnięta z dzieła św. Jana Klimaka pt. *Drabina raj*. T. Špidlík nawiązuje również do wielu innych autorów, jak na przykład do Ewagriusza z Pontu i jego dzieła *O modlitwie*, do św. Jana Kasjana, Jana Chryzostoma, Symeona z Salonik, Pseudo-Dionizego Areopagity i Orygenesza. Kończy swoje rozważania pisząc o kontemplacji, mityce, modlitwie ustnej, a także o Bogarodzicy i ikonach. Na ostatnich stronach dołączony został konieczny wykaz źródeł, z których zostały zaczerpnięte wykorzystane teksty.

T. Špidlík w *Perelkach Ojców Kościoła* chciał przybliżyć współczesnemu czytelnikowi krótkie sentencje zapisane przez Ojców, aby ten mógł potraktować je jako materiał do głębszej refleksji i wyciągnąć cenne wnioski dla pogłębienia własnej wiary i rozwoju życia duchowego. Autor nie miał więc aspiracji czysto naukowych. Pragnął w formie popularnej, ale na najwyższym poziomie, przedstawić najbardziej wartościową część spuścizny epoki patrystycznej. Książka jest efektem świadomego wyboru Autora, który nie zamierzał przeanalizować wszystkich pozostawionych pism, ale tylko te fragmenty, które wydawały mu się najważniejsze. Uzasadniony jest podział zebranego materiału źródłowego na cztery bloki tematyczne. Pierwsza część dotyczy treści typowo teologicznych, druga antropologicznych, trzecia – aretologii, a ostatnia – zagadnień związanych z modlitwą. Spostrzeżenia T. Špidlíka, formułowane na bazie teologii Ojców Kościoła, są oryginalne i zachęcają do zapoznania się z ich dziełami.

Rozdziały podzielone są konsekwentnie na dziesięć podrozdziałów, z których każdy wnosi nowe treści do podejmowanego zagadnienia. Wszystkie części pracy łączą się ze sobą logicznie i w sposób przemyślany. Każda kolejna rozbudza zainteresowanie czytelnika i zachęca do kontynuowania lektury. Niezwykle cenne i pomocne w zrozumieniu przytaczanych tekstów źródłowych są odniesienia Autora do tekstów biblijnych, do filozofii starożytnej oraz do nauczania teologicznego Kościołów Wschodnich. Zwrócenie uwagi np. na praktyki podejmowane w liturgii bizantyjskiej czy koptyjskiej, lub przytaczanie dzieł rosyjskich pisarzy, zbliża współczesnego zachodniego odbiorcę do mniej znanych mu kręgów kulturowych.

W redakcji polskiego wydania książki posłużono się istniejącymi przekładami tekstów patrystycznych. W przypadku dzieł nieprzetłumaczonych dotąd na język polski tytuły zaczerpnięte zostały ze znanego opracowania podręcznikowego Bertholda Altanera i Alfreda Stuibera: *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła* (tłum. P. Pachciarek, Warszawa 1990). Autor zamieścił kluczowe terminy w językach oryginalnych, nie została jednak użyta czcionka grecka, a tylko transliteracja łacińska.

T. Špidlík pisze językiem prostym i zrozumiałym dla przeciętnego odbiorcy. Jego celem jest dotarcie do jak największej ilości czytelników, którzy nie zawsze są zaznajomieni z podejmowaną tematyką. W ten sposób przybliża trudne nie-

jednokrotnie przemyślenia Ojców Kościoła i odpowiada na ponadczasowe pytania nurtujące człowieka każdej epoki. Książka kard. T. Špidlíka jest więc godna polecenia dla wszystkich, którzy pragną wybrać dla siebie drogocenne klejnoty spośród *Pererek Ojców Kościoła* i z pomocą tych słów, na wzór wczesnochrześcijańskich Ojców Pustyni, pogłębiać własną wiarę i życie duchowe.

Józef Trzebuniak SVD – Lublin, KUL

AELRED Z RIEVAULX, *O duszy*, tłum. i przypisy Magdalena Czubak, Kęty 2009, Wydawnictwo Marek Derewiecki, ss. 104.

Wydawnictwo naukowe Marka Derewieckiego, dawniej zwane „Antyk”, opublikowało kolejną już trzecią pozycję poświęconą postaci słynnego, dwunastowiecznego opata z cysterskiego klasztoru angielskiego Rievaulx (1110-1167). Do niedawna jeszcze ta mało komu znana postać stała się dziś w naszych czasach prawdziwym odkryciem i punktem zainteresowań wielu badaczy oraz zwykłych czytelników. Sama jego postać zasługuje już bez wątpienia na to zainteresowanie, ale przede wszystkim podejmowana przez niego tematyka chrześcijańskiej przyjaźni, o której napisał specjalny traktat teologiczny, wyjątkowy w tamtych czasach, sprawia, że ludzie chcą go dziś znać i czytać. W Polsce, po kilku artykułach (por. np. specjalny tom czasopisma „Cistercium Mater Nostra” 2:2008, nr 1, o przewodnim tytule: *Aelred z Rievaulx – myśl i czasy*), jedynie Wydawnictwo „Antyk”, zaczęło od niedawna publikować jego dzieła i książki jemu poświęcone. Trudność bierze się stąd, że oryginalne dzieła Aelreda były napisane w kościelnej, średniowiecznej łacinie, stąd ich przekład wymaga wykwalifikowanych tłumaczy języka łacińskiego oraz znawców kultury średniowiecznej. W miarę upowszechniania się studiów z dziedziny mediewistyki wzrasta również ilość takich badaczy w Polsce. Oprócz najbardziej znanego traktatu o przyjaźni (Aelred z Rievaulx, *Przyjaźń duchowa*, tłum. M. Wylęgała, Kęty 2004), wspomniane Wydawnictwo opublikowało również książkę Ryszarda Gronia, opisującego jałową 25-letnią dyskusję, jaka toczyła się w środowisku amerykańskim, na temat orientacji seksualnej Aelreda (*Spór o Aelreda. W poszukiwaniu prawdziwego oblicza Aelreda z Rievaulx*, Kęty 2005). Niniejsza pozycja jest zatem drugim dziełem Aelreda i trzecią książką w Polsce jemu poświęconą.

Tłumaczka, Magdalena Czubak, jest absolwentką Uniwersytetu Warszawskiego, na którym obroniła dysertację doktorską z tematyki Aelreda. Wcześniej, jak dowiadujemy się z jej bibliografii, pracowała również nad antropologią i koncepcją przyjaźni u Aelreda. Więc Aelred z całym jego środowiskiem kulturowym jest jej dobrze znany. Autorka podjęła się wyzwania przetłumaczenia aelrediańskiego utworu *O duszy* (*Dialogus de anima*), a za podstawę posłużyło jej krytyczne wydanie dzieł Aelreda: Aelredi Rievallensis, *Opera omnia – opera ascetica*, ed. A. Hoste – C.H. Talbot, Corpus Cristianorum. Continuatio Mediaevalis 1, Turnholti 1971, gdzie utwór *O duszy* znajduje się na s. 685-754.